

SÖZCÜKLERE DÖKÜLMİYENLER SINIFTA SÖZSÜZ İLETİŞİM (2)

James J. THOMPSON*

Çev: Akif ERGİN**

Bireyin mikro alanı çalıştığı alanı da içerir. Doğal olarak, çalışma alanıyla bireysel alan öylesine karışır ki, birbirlerinden ayrılamazlar. Örneğin, öğrencinin çalışma masasını hemen saran alan onun hem çalışma alanıdır hem de bireysel alanıdır. Ne var ki, öğrencinin, çalışma alanında muhtemelen bazı aletleri ve donanımı gerektiren işleri becermesi beklenir. Öğrenci bireysel alanı beraberinde taşır, fakat çalışma alanı genellikle durağandır.

Çalışma ve oturma alanının tasarımı çok uzmanlaşmış olmayı gerektiren bir görevdir. Bir an için büyük bir hayvanat bahçesi sorumlusunun işini düşünün. Büyük bir şans eseriyle hayvanat bahçesi için çok nadir bulunan iki çift uzak doğu hayvanı edinme fırsatını yakaladı diyelim. Şimdi onlar için hayvanat bahçesinde bir yer hazırlama zorunda. Ne yapacak? Önce, herhalde, bu özel türler üzerinde çalışmalar yapan uzmanlarla temas edecek. Onların önerilerine dayalı olarak hayvanların en uygun şartlar içinde büyümelerini sağlayacak bir üniteyi inşa edecek. Isısı, topoğrafyası, hayvana özgülüğü, ışıklandırması, hayvanların beslenmesi gibi tüm faktörler dikkatle göz önünde tutulmalı. Tüm hazırlıklar tamamlandığında hayvanları buraya yerleştirir. İş bitti mi? Tabii ki bitmedi. Hazırlanan şartların hayvanların sağlığı, güvenliği ve genel yaşayışları açısından en iyisi olup olmadığını saptamak için onları aylarca ve belki de yıllarca gözlemleyecektir.

Şu bir gerçektir ki hayvanat bahçesindeki bazı hayvanlara bazı okullardaki öğrencilere gösterildiğinden daha fazla saygı ve özen gösterilir. Öğrencilerin çalışma ünitesinin yapımı çoğunlukla insanın öğrenmesine ilişkin ya da öğrenmeyi destekleyici ve kolaylaştırıcı mekansal düzenlemeye ilişkin çok az bilgi sahibi olan kişiler tarafından planlanmaktadır.

* Beyond Words: Nonverbal Communication in the Classroom. Citation Press, New York, 1973.

** Prof. Dr. Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

İnsanlar kolay uyum sağlayan organizmalar oldukları için, geçmişte yaşayanlar çevreyi insanın kapasitesine ve potansiyeline uyarlamak yerine onu çalışma çevresine uyarlamanın daha ucuza geleceğini sandılar. Kısa dönem için daha ucuza geldi. Seri üretim bu düşüncenin mükemmel bir örneğidir. İşçi makinanın bir parçası durumuna gelir. Bir taşıyıcı bantın yanına yerleşir ve muhtemelen çalışma zincirindeki en zayıf halkadan ne daha iyi ne de daha hızlı çalışır. İnsanların en iyiyi yaptığı sanılan bu tür işte anlamaya ya da kafayı çalıştırmaya pek gerek yoktur. İşçi robotur; insani özellikleri yaptığı işte çok az kullanılır. Henry Ford'un bir zamanlar söylediği şu söz çok ilginçtir: "Eğitilmiş bir maymun ideal bir fabrika işçisi olur."

Doğru, seri üretimle ürünler ucuzdur. Ancak, uzun dönemde, insan açısından bakıldığında seri üretim, pahalı bir başarısızlık olabilir. Birer insan olan işçiler, işlerinde kendilerini zorlayacak çok az şey bulurlar. En güzel çabalarını iş dışı etkinliklere saklarlar. Devamsızlık, kaba saba işçilik ve örgütlü işçinin sarmallaşan talepleri, birer insan olan işçilerin, insan olarak iyi kullanılıp değerlendirilmediklerini söyleme yollarıdır. Sonuçta daha fazla parayı talep edip kazanmaktadır. Ancak, insanlar, insan davranışlarını öğrendikçe paranın tek başına işçinin kaybolan insanlığını karşılamadığını da öğrenmeye başlıyorlar. Tek çözüm çalışma çevresini değiştirmektir. Böylece bu çevre, insan potansiyelini açığa çıkmaya zorlayacak ve destekleyecektir.

Benzeri biçimde, kısa dönem için okulları birbirinin kopyası gibi inşa etmek, en az parayı isteyen mal sahibinden iç donanımını almak ve öğrencileri de belli görevleri yerine getirmeleri için belli zamanlarda belli odalardaki belli sıralara oturtmak ucuza gelebilir. Seri üretim gibi bu da seri eğitimidir. Ancak, uzun dönemde bu da pahalıya mal olan bir başarısızlığa dönüşebilir. Öğrencinin sıkıntısını ve burukluğunu yansıtan işaretler her yerde görülmektedir. Çok sayıdaki öğrenciyi öğretimden geçirmedeki başarısızlık, okulu bırakanların oranı; öğrencilerin, anne-babaları, hükümetler ve kendi öğrenci kitlesi tarafından dikkate alınmaları için haykırdıkları talepler sözkonusu işaretleri vermektedir.

Pek iyi ama, eğitimciler değiştirmeye kalkarlarsa ellerindekinin yerine neyi koyacaklar? Binlerce okul, eğitime ayrılan sınırlı ödenek, halen görev yapan çok çeşit ve sayıdaki öğretmenler ve davranış bilimlerine ilişkin kıt bilgiler gibi yaşanan olguların gerçeğinde öğrenciler için daha aydınlatıcı bir çalışma çevresi yaratmadaki sorunun akılcı bir çözümü ne olabilir? Sorunun bir kısmının cevabı önceki satırlarda değinilen hayvanat bahçesi yöneticisinden öğrenilebilir. Okul ortamı insanların öğrenme ve yaşama biçimlerine uyarlanmalıdır.

İnsanların çalışma ortamlarıyla ilişkileri üzerinde uğraşan çalışma alanı A.B.D.'de "insan faktörleri mühendisliği" olarak anılmaktadır. Bazı

Avrupa ülkelerinde bu alan "ergonomi" olarak bilinmektedir. Ergonomi, bilim adamlarının, uzay yolculuklarında astronotlar için içinde etkili ve yeterli iş görebilecekleri bir ortam tasarımıyla ün kazandı. Ergonomi, insanın eşsiz kapasitesinden yararlanarak yine insanın zayıflık ve uyumsuzluklarıyla ilgili ihtiyaçlarını karşılar. Örneğin, insanlı uzay araçları uçuş süresinin çoğunda insanı eleştiren ve meraklanan akıllı katılımcılar olmaya yönelir. Fakat aya inme ya da atmosfere girmedeki gibi çok büyük sayıdaki verilerin saniyeden daha kısa zaman dilimlerinde ve çok az hata payıyla işlenmesinin gerektiği belli zamanlarda bilgisayarlar devreye girerek kontrolü ele alır. İdeal bir düzenleme! İnsanlar merak etmekte ve tasalanmakta, bilinmeyenlerle ilgili kuramlar geliştirmekte, daha önceden kestirilemeyip gerçek hayatta karşılaşılan sorunların üzerine yürümekte özgürdürler. Bunlar insanların en iyi yaptıklarıdır. Makinalar bilinen verilere göre belli kararları verirler. Makinaların da en iyi yaptıkları budur. Tüm çevre öylesine ustaca düzenlenmiştir ki, uygun çalışma alanlarının yeri ve miktarı insan faktörleriyle ve görülebilecek işlerle uyum içindedir.

Şimdi öğretmen merak eder: "Bunların benimle ilgisi ne? Ben astronot yetiştirmiyorum. Lise birinci sınıflara biyoloji öğretiyorum." Doğru, fakat başka hiçbir şeyle ilişkilendirilmeden tek başına düşünüldüğünde ergonominin de uzay teknolojisine vereceği hiç birşey olamaz. Ergonomi, nerede olursa olsun, insanlara çalışma ortamı uyarlama yoludur. İnsanlı uzay uçuşları, görevin başarıyla bitirilmesi anlamında, ergonomi tekniğinin kendisine yapılan yatırımları geri ödediğini basit bir biçimde ortaya koyan pek parlak bir kanıttır.

Genellikle okul yapımçıları öğrencilerin çalışma çevresine bu biçimde yaklaşmazlar. Öğretmenin görev yaptığı sınıfı ya da okulu tasarımı yapan mimar ve okul yöneticilerinin öğrenci davranışlarındaki değişiklikleri ya da öğrenme olgusunun talep ettiği gerçekleri dikkate alması bu binaların yapımında bir şanstır. Fen laboratuvarları, müzik odaları gibi yapımı büyük ölçüdeki uzmanlığı gerektiren çalışma alanları dışında, okul mimarları aynı türden alanların herkese hizmet edebileceğini düşünürler. İster tarih, ister edebiyat ya da isterse sosyal bilimler dersini okutsun öğretmen belli sayıdaki sandalyelerin bulunduğu ve kendisine de bir masanın verildiği dikdörtgen biçimindeki bir kapana sokulur Öğretmen de, öğrencileri de bu ortama uymak zorundadır. Sandalyelerin büyüklüğündeki farklılıktan başka, ilkökul birinci sınıf derslikleriyle üniversite derslikleri arasında ancak çok az farklılıklar vardır. Bu sınıflara yerleştirilecek öğrencilerin ve yapacakları çalışmaların çeşitliliği anlamında bu tuhaf bir durum değil mi?

Çoğu öğrencilere çoğu konuların özellikle aynı yolla en iyi biçimde öğretildiğinin kanıtı nerede var? Öğrencilerin sıralara oturtulduğunda en iyi biçimde öğrendiklerinin kanıtı nerede var? Grup öğretimi için en iyi

mekansal düzenlemenin dikdörtgen biçimindeki bir derslik olduğunun kanıtı nerede var? Hep aynı zaman bloklarının her konunun öğretilmesinde aynı ölçüde yararlı olduğunun kanıtı nerede var? Kapıların ve pencerelerin gerçekten de bulunması gerektiği yerde olduğunun kanıtı nerede var? Duvarlardaki rengin, döşemedeki taşların, sıraların şeklinin ya da tavanın yüksekliğinin öğrencinin ne yaptığı ve nasıl yaptığı ile doğrudan ilişkisi olmadığını kanıtı nerede var? Okulları ve derslikleri yapanlar bunlar ve bunlar gibi pek çok sayıltıdan hareket etmişlerdir. Öğretmen ve öğrencilerin bu koşullar altında çalışabilmeleri sadece onların uyum göstermedeki olağanüstülüğünü ortaya koymaktadır. Bu koşulların sık sık öğretmenin işini ve öğrencilerinin ilerlemesini olumsuz yönde etkileyeceği kuşku götürmez.

Okullarda uzun süredir çalışmakla birlikte eğitimciler okulların inşasındaki ergonomik yaklaşımın yeni ziyaretçileridir. Bu, şu anda var olan ve temizlenip yerlerine yenisi inşa edilemeyen yapılara milyonlarca dolarlık yatırımın yapıldığı anlamına gelmektedir. Çoğu derslikler dikdörtgen biçimindedir. Çoğu öğrenciler sıralarda oturur. Çoğu okul müdürü belli sayıdaki öğrencileri birer öğretmenin gözetimindeki dersliklere yerleştirir. Bu olguları gözardı etmek gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Bu durumda öğretmenlerin önünde iki hareket yolu görünmektedir:

1. Var olan çalışma ortamının öğrenci performansı üzerindeki etkilerini mümkün olduğunca tam olarak saptayın.
2. Bu bilgiye dayalı olarak, var olan durumu iyiye götürmek için değiştirilebileni değiştirin ve gelecekte planlama aşamasında yeni olanaklar ele alınırken, öğrendiklerinize başvurun.

Okulların temel varlık nedeni öğrencilerdir. Öğretmenler öğrencilerini incelemeli ki, öğrencilerin çevrelerine onlara göre okullar inşa edebilsinler ve bu okullarda okuyan öğrenciler de yetenekleri ölçüsünde en iyi performansı sergileyebilsinler. Bu yazının bundan sonraki kısmında, var olan derslik koşullarının öğrenci davranışları üzerindeki etkilerine değinilecektir. Bu alandaki bilgiler göreceli olarak az ve bağlantısız olabilir, ne var ki hepsi yaşamımızda görülmektedir.

Öğrencilerin Oturma Düzeni

Çoğu öğretmenin, öğrencilerin sınıf içerisindeki oturma düzeninin belirlenmesinde kendine göre bir davranış biçimi vardır. Bazı öğretmenler kimin nereye oturacağına kendisi karar verir. Kimi öğretmenler kararı öğrencilere bırakır, kimi de bu konuya pek eğilmez bile; kimi öyle yapar, kimi böyle yapar.

Kimin nereye oturacağını öğretmen belirlediğinde, bu düzenleme sınıfın yönetimini kolaylaştırır da, öğretmenin bizzat kendisi çok değerli

bir veri kaynağının önünü kesmiş olur. Öğrenciler, oturacakları yerleri seçme şansı verildiğinde, bu şansı genellikle rastgele kullanmayacaklardır. Öğrencinin seçimi bilinçli, hatta daha çok bilinçsizce olabilir; ancak bu seçim, öğrencinin kendisine, öğretmene, derse ilişkin bilgisine ve belli bir anda okulu için hissettiklerine dayalı akılcı bir karardır.

Kuşkusuz ki, çoğu öğretmen kimi öğrencilerin sınıfın hep ön kısmına, kimi öğrencilerin hep ortasına, kimi öğrencilerin ise hep arka kısmına oturduklarını farketmiştir. Öteki kimi öğrenciler de duvar kenarlarını ya da köşeleri tercih edebilirler. Tüm bu öğrenciler tercih ettikleri oturma yerleriyle, kendileri hakkında öğretmene değerli bilgiler sağlarlar.

California Üniversitesi Psikoloji Profesörü 'Dr. Robert Sommer sınıf içi yerleşimin öğrencilerin tutumları ve davranışları üzerindeki etkilerini araştıran çok sayıdaki araştırmayı yürütmüştür. Bu araştırmacı öğrencilerin yan yana dizilerek oturduğu tipik bir sınıf düzenlemesinde, derste süren etkinliklere, ön sıralardaki öğrencilerin öteki herhangi bir sıradaki öğrencilerden daha çok katıldığını ortaya koyan bulgular elde etmiştir. O halde, öğretmen kendiliğinden ön sıraya oturan öğrencinin derse katılmak istediğini kolayca aklına getirir. Öğretmenle daha fazla göz göze olmanın bu aktif katılımı rol oynadığı dile getirilmektedir. Kuşkusuz ki, göz göze ilişki bir katılım faktörüdür. Örneğin arkalarda oturan bir öğrenci sınıfa geç gelebilir ve kimseyi rahatsız etmemek için en yakın olan öndeki boş sıraya oturabilir. Birden, öğretmen belki de koskoca öğretim yılında o öğrencisinin ilk kez bir tartışmaya katıldığını şaşkınlıkla görür. Öğretmenle doğrudan kurulan göz iletişimi öğrencinin güdülenmesinin kaynağı olabilir.

Bu gibiler uç örneklerdir. Ön sıradaki öğrenciler çoğunlukla hep orada oturma eğilimindedirler. Çalışkan olurlar ve öğretmen dikkatli biri değilse, kendisini sınıfın öteki öğrencilerin ihmal etmiş, hep onlarla haşır neşir bir durumda bulabilir.

Umulanın aksine, ikinci derecede en çok derse katılanlar ikinci sıradaki oturanlar değil; duvar kenarında oturan öğrencilerdir. Garip değil mi? Niçin öyle olduğu bilinmemekle birlikte, görünen gerçek bu. Belki de bu öğrenciler kapasiteleri çok olan ancak kendilerini riske atmadan önce bir yarıda duvarın verdiği güveni aramaktadırlar. Yapılan araştırmalar, birinci sıradaki hariç, sınıftaki öteki öğrenci gruplarıyla karşılaştırıldığında yan duvarlar boyunca oturan öğrencilerin derse daha çok katıldıklarını göstermektedir. Duvar kıyası boyunca oturan bu öğrencilerin öğretmenle ikinci derecede en iyi göz iletişimini sağlayanlar olduğunu da akıldan çıkarmayın.

Arka sırada oturan öğrenciler öğretmenle kendileri arasında önemli bir mesafe bırakmak istiyor olabilirler. Önceki bölümde değinildiği gibi insanlar yakın çevrelerinde bulunan sevimsiz olaylar ve insanlarla kendileri arasındaki mesafeyi arttırmak isterler. Öğretmen bu öğrencilerin de

az da olsa derse katılmalarını ister, ancak neden katılmadıklarını da merak edebilir. Çünkü onlar da sınıfın bir parçasıdır.

Sınıfın orta çemberinde katılım daha çoğalır ve duvar kenarı hariç yanlarda önemli ölçüde düşüş gösterir. Bazı öğrencilerin kendi kendilerine gidip neden ortaya oturdukları da üzerinde düşünülmesi gereken bir başka bilmece! Oturma konusunda sert ve değişmez yasalar ve kurallar yok. Araştırmalar sadece eğilimleri göstermektedir. Bir öğretmenin kendi deneyimleri eldeki verileri de desteklemeyebilir. Eğer desteklemiyorsa yeni verileri toplamak için işte onlara fırsat. Bu fırsatı değerlendirsinler.

Başka hiçbir işe yaramasa bile, bu çalışmalar sınıf içerisinde bir mekansal özgürlük ihtiyacını ortaya koymaktadır. Öğrencinin derse aktif olarak katılmak istediği ya da istemediği zamanlar olacaktır. İlgi duyduklarında öne geçme ya da kendilerini isteksiz ve güvensiz hissettiklerinde arkaya gitme özgürlüğü verildiğinde daha rahat ve daha üretken olacaklardır. Sınıfında yapabilecekleri sınırlı olan bir öğretmen, öğrencilerini mekanı en üretkence kullanabilmeleri için cesaretlendirebilir. Öğrencilerine istediği yere oturma özgürlüğü tanıyabilir. Öğrenciler, oturacakları belli bir yer konusunda karara varınca da artık onların yaptıkları seçime saygı duyulmalıdır.

Bazı öğretmenler ön sıra konusunun ve değişmeyen sandalye diziliminin engelleyici olduğu hissiyle oturma düzenini açıp genişleterek daha çok öğrenci katılımını sağlama girişiminde bulunurlar. Öğrenci sıralarını at nalı ya da bir kenarda açıklığı olan kare biçiminde düzenlerler. Sınırlı bulgular daha çok katılımın sağlanması için bu tür düzenleme eğilimlerinin olduğunu ancak bir kaç öğrencinin daha katılımını artırdığını ortaya koymaktadır. Amaç daha fazla katılım ise, önden arkaya ve aralıklı olan oturma biçimi en iyi düzenleme olmaktadır.

Seminer tipi derslerin yapıldığı küçük bir sınıfta öğretmen tümü hemen önünde oturan öğrencilerin aktif katılımını bekler. Ancak katılımın kenarlara doğru gittikçe azaldığını farkedebilir. Küçük bir derslikteki öğretmenin vereceği bir karar da masa benzeri sıraları mı yoksa kolçaklı sandalyeleri mi kullanacağı konusunda olacaktır. Eğer amaç aktif ve geniş katılım ise masa benzeri sıralarla daha iyi sonuç alabilecektir. Sıradan oturan öğrenciler kolçaklı sandalyelerde oturan öğrencilerden daha çok konuşurlar. Kuşkusuz ki nicelik niteliği artırmaz!

Küçük bir grupla ya da küçük bir sınıfla ders yapacağı zaman, öğretmen grup yakınına oturma eğiliminde olur. Öğrenciler çoğunlukla bunu açık, samimi jestlerle yapan öğretmenlerden ürkerler ve rahatsız olurlar: Bireysel alan değerli bir hazinedir. Bu hazine için hayvanlar dövüşür, insanlar da bu alana çağrısız girenlere alınır, kızar. Bazı öğretmenler, öğrencilerini etkilemek ve daha ikna edici olabilmek için onlara çok yakın

olmaları gerektiği düşüncesindedirler. Ancak bulgular tersini göstermektedir. 4,5-5 m. uzakta duran öğretmen daha ikna edici olmakta, 30- 40 cm. uzaklıktaki öğretmenin ikna ediciliği ise, daha az olmaktadır. Eğer öğretmen doğal çekiciliği olan 1/100 öğretmenden biri olma şansına sahipse zaten öğrenciler onu yakına davet eder. Öğretmen, her zamanki gibi, ne kadar iyi niyetli de olsa çok yaklaşıp öğrencilerini bunaltmaya özen göstermelidir.

Küçük grup çalışmalarında çoğu öğrenciler öğretmenin her iki yanındaki sandalyeleri boş bırakmayı tercih ederler. Bunun için iyi bir nedeni vardır. Öğrenciler böylelikle öğretmenin ikna ediciliğine ve rehberliğine daha açık olabilmekte ve öğretmene cevap verirken kendilerini daha engelsiz hissetmektedirler. Öğretmen boş sandalyelere oturmaları için öğrencilerine ısrar ederse ya da kendisi gidip iki öğrenci arasında boş bırakılan bir sandalyeye oturursa, her iki yanındaki öğrenciler olasılıkla tüm ders boyunca sessiz kalacaklardır. Daha önce de değinildiği gibi yetkili başat bir elemanın yakın varlığı ikinci derecede önemli elemanların donmasına neden olabilir.

Öğrencilerin oturma düzenleri ile ilgili çalışmaların henüz yeni olduğu söylenebilir. Bu konuda yararlı olacak çoğu bilgi keşfedilmeyi beklemektedir. Kuşkusuz ki işin sırrı doğru araştırma sorularını sormaktır. Dr. Robert Sommer ilginç bir örneği rapor etmektedir. Dörtbin sınıf üzerinde yapılan bir çalışma kronik hastalığı bulunan öğrencilerin yarısının sınıfın çoğunlukla pencereye yakın olan sol arka çeyreğine oturduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacı doğru soruyu sormamış olsaydı bu yararlı bilgiye ulaşamazdı. Bu bilgiye hazır ulaşılmışken, bu gözlemin de doğru olduğu varsayıldığında; bu bilgiden neden yararlanılmasın?

Sınıfın sol arka çeyreği neden geçici olarak derse katılmamayı isteyen öğrencilere bırakılmasın? Bir kişinin yalnız kalmayı istemesi için şiddetli hasta olmaları gerekmediğini yetişkinler çok iyi bilir. Şu ya da bu nedenle, öğrencinin derse katılmamayı istediği saatler olabilir. Fakat okulda nereye gidilebilir ki? Dersten kaçsa, ceza görür. Bu öğrencinin dersle ilgili, olasılıkla, pek bir iş yapmayacağından, ceza almadan, öğretmenin de geçici olarak derse katılmamasını anlayışla karşıladığını ve kendisini rahatsız etmeyeceğini bilerek arkaya çekilmesine niye izin verilmesin ki? Öğretmenler bu gibi iyi niyetli davranışların kötüye kullanılabilceğini düşünebilirler, ancak uygulama genel sonuçları yönünden yararlı olacaktır.

Öğrencilerin, oturdukları yeri tercih etmelerine ilişkin nedenleri olduğu görülmektedir. Bu nedenleri sözlü olarak açıklamalarını beklemeyin. Çoğu zaman kendileri de bilinçli olarak bunun farkında değildirler. Sabah belli renkteki bir ceketini ya da kravatı seçen öğretmen seçim nedenlerini sözcüklere dökebilir mi? Onun da kendine göre bilinçaltı bir mantı-

ğı vardır. En iyisi öğrenci davranışının mantıklı olduğunu önceden kabul etmektir. İlgili ve istekli bir araştırmacı olarak öğretmen mantığı aramalıdır.

Gizlilik

Gizlilik, açık bir toplumdaki en değerli ayrıcalıklardan biridir. Kuzey Amerika toplumunda gizlilik öylesine önemlidir ki, gizliliğinin ihlal edilmesiyle kişi yasal karşı koyma hakkını edinir. İnsanlar evlerinin dışını çitlerle ya da duvarlarla çevirir, pencerelerine perde çeker, kapılarını kilitleler. Hatta aynı aile içinde bile bireysel gizlilik hakkı garanti altına alınmıştır. Çoğu anne babalar ergenlik çağındaki çocuklarının yatak odalarına kapıyı çalmadan birdenbire girmeyi düşünemezler bile. Açık toplum ancak başkalarının gözünden ve kulağından ayrı kalabileceği yer olduğunda bireyin dinlenmesine ve yalnız kalmasına hoşgörü gösterir.

Öğrenmenin bireye özgü doğası dikkate alındığında, öğrencilere tanınan gizliliğin ne kadar az olduğu şaşırtıcı gelmiyor mu? Sabah okula girdiği ilk andan başlayarak öğrenci kamunun malı olur. Bir kaç dakikalığına da olsa öteki insanların görüşünden kaçabileceği basit bir yeri yoktur. Kuşkusuz ki dinlenme odaları vardır ve çoğu öğrenci de bir kaç dakikalık kaçamakla dinlenmek için bunlardan yararlanırlar; fakat bu odalarda bile gizliliğine saygı duyulacağı garantisi yoktur.

Eğer öğretmenler öğrenci gizliliğini her zaman düşünüyorlarsa, genellikle olumsuz anlamda düşünüyorlardır. Onlar öğrenciden sorumludur; o halde onun her an nerede olduğunu bilmek zorundadırlar. Okula gidip gelme, aynı zamanda bir toplumsal süreçtir. Öğrencinin başkalarıyla bir arada olmayı ve onlarla ilişki kurmayı öğrenmesi gerekir. Başkalarıyla sürekli beraberliği olmadıkça hangi yol öğrencinin toplumsallaşmasına daha iyi hizmet edebilir? Zaten bu okullar kamu okullarıdır, öğrenci açısından kişiye özel okullar değildir. Kamu okullarında "kişiye özel"lik yabancı bir değerdir. Gerçekten de öyle mi?

Psikiyatri çalışanları bir keresinde toplumsal terapi ile ilgili benzeri incelemelerde bulundular. Toplumsal çekingenlik ile ilgili aşırı vakalar üzerinde çalışırken başkalarıyla ilişkinin çekingen kimseleri konuşturabileceği sonucuna vardılar. Fakat, şaşırtıcı bir şey oldu. Bir koğuştaki yatak sayısı arttıkça hastalar daha az sosyalleşir oldular. Sonunda hastalar kendi yatağına ve sandalyesine çekildi ve sosyal ilişkiler tümüyle kesildi. Bir de görüldü ki; en sosyal olan, personelle konuşan ve sosyal ilişkiye girmede en fazla ilgiyi gösteren hastalar özel ya da yarı özel odalarda kalmaktaydı.

Gizlilik (=bireye özgülük) kavramı o kadar temel ki ve bireyin ancak merak etmeye ve endişelenmeye hakkı olduğu okullarda o denli ihmal

edilmiş ki, elbette psikiyatri ile ilgili verilerin hastaneden sınıfa dikkatle taşınması zorunluluğu vardır. Amerikan kültüründe sadece hayvanlara, bebeklere -ve kamu okullarında okuyan öğrencilere- gizlilik izni verilmez.

Daha küçük yaştaki öğrenciler sıklıkla ve ustaca kendi gizliliklerini yaratırlar. Üçüncü ya da dördüncü sınıf öğrencisini masa ve sıraların altında ya da kapılar arkasında çalışırken bulmak pek yadırganan bir şey değildir. Her halde bu çocuklara, genellikle kendi sandalyelerine çakılmış olan lisedeki ağabey ya da ablalarına verildiğinden daha çok mekansal özgürlük verilmektedir. Bunu sezinlemeye çalışın! Çevresi arkadaşları ve öğretmenle sarılı yetkililerce sürekli gözlenen ve sık sık rahatsız edilen öğrenci için toplumdan tümüyle ayrı durma, bazen yöneleceği yegane sığınak olmaktadır. Çoğu öğrenci fantazilerine dalar ve psikolojik olarak okulun dışına çıkar. "Bireye özgü"lüğe bu denli değer veren bir toplumda, öğrencilere özel bir alanın tanınmamasını mazur göstermek çok zor. Duyarlı bir öğrenci alan ile statü arasındaki ilişkiyi şöyle dile getiriyor: "Daha geniş ve daha iyi özel alanlar en üst statüdeki kimselere veriliyor." Bu gözlem sürekli olarak televizyonda, sinemalarda ve öğrencinin devam ettiği kendi okulunda pekiştiriliyor. Okul müdürünün kendine ait ve olasılıkla müdür yardımcısınınkinden daha büyük özel bir çalışma odası vardır. Okul müfettişinin ise kuşkusuz okuldaki en büyük ve en titizce döşenmiş odadır. Daha önemli kişi daha geniş ve daha iyi bir özel alana egemen olmaktadır. Öğrenciye ise özel alan verilmemektedir. Bu, onu ne-reye götürür?

Eğitimciler için artık zaman, süper anfi, süper yemekhane, süper sosyal tesis planlarından vazgeçip öğrencinin kendine özgünlüğünü düşünme zamanıdır. Günümüz öğrencisi anne babasından farklı bir insan yavrusudur. Dünyası sıkışık, kalabalık, gürültülü ve başdöndürücü bir uyaranlar cümbüşüdür. Öğretmenler ise halâ onlara, şiddetle istedikleri barışın ve sessizliğin yerine, daha çok uyaran sunmaktadır.

Yüksek öğretim okulları kıt kaynaklarını öğrencilerin zamanlarının çoğunu daha rahat bir biçimde geçirdikleri yatak odaları yerine özenle döşenip düzenlenmiş dinlenme salonlarının yapımına harcamayı sürdürmektedir. Odalarına konulan sıralarda bile sadece bir kaç öğrenci ders çalışır. Çoğu öğrenciler yerde, yatakta ya da dinlenme salonunun koltuklarında çalışırken kendisini daha rahat hissetmektedir. Araştırmalar da, öğrencinin nasıl çalıştığına bakılmaksızın, öğrenme arasında fark olmadığını göstermektedir. O halde okul binası planlamacıları niçin sıralara bu denli yer veremeyi sürdürüyorlar? Niçin daha büyük dinlenme salonları inşa etmeyi sürdürüyorlar? Bazı konularda bugünün gerçekleri ile teması kaybettikleri açıkça görülüyor. Artık var olmayan bir dünyayı kaba bir söyleşiyle, öğrenciye yutturmaya çalışıyorlar; oysa yutturmaya çalıştıkları dünyanın daha önceden var olduğu bile belli değil.

Fakat kalabalık sınıflarda öğretmenler nasıl "bireye özgürlüğü" (= "gizliliği") sağlamayı başarabilir? Gizlilik bir alan ölçüsü değil bir perdeleme konusudur. Çok kalabalık görüntülü kenar mahalle evleri bile insanlara bazen yeni apartmanlı yerleşim birimlerindeki kadar daha çok "bireye özgürlük" sunar. Örneğin Boston'un Batı Yakası bir "Slum" (= pislik ve yoksulluk içindeki bir mahalle) olarak düşünülüyordu ve sonunda yeni apartmanların yapımını sağlamak için burası yerle bir edildi. Burada yaşam son buldu, insanları başka yerlere taşındı ve çoğu evsiz ve mutsuz oldu. Konut yerleşimi yetkililerinin Batı Yakası'nın pislik ve yoksulluk içinde olmadığını sadece pis ve yoksul göründüğünü keşfettilerinde artık çok geçti. Burada oturan emekçi sınıfın insanları her çeşit öte beriyi üst üste koyarak, biraz gizlilik edinmek üzere, el ürünü çitler, duvarlar oluşturmuşlardı. Kendilerini arkadaşlarına, akrabalarına, işlerine yakın buldukları için oradaki insanları komşuluğa gerçekten değer veriyorlardı. Konut yetkililerinin adına şimdi "slum" dedikleri konut perdeleme ünitelerinin ortaya çıkması yıllar aldı.

Kıtaplıklar, raflar, taşınabilir paneller gibi basit perdeleyiciler dikkatle yerleştirildiğinde sınıfta boş alanlar yaratılacaktır. Biraz hareketlilik, köşelere gitme ya da sadece arkasını dönme özgürlüğü öğrencilere bir ölçüde yardım sağlayacaktır. Fakat en büyük yardımcı öğretmenin tutumları olacaktır. Gizlilik mekansal bir düzenleme olduğu kadar da bir tutumdur. Derse katılmayı istemeyen öğrencisinin ceza da verilmeden, sınıf içinde arzuladığı yere oturup dinlenmesini doğru bulan duyarlı bir öğretmen en önemli bağlantıyı -insanca olanını- sağlamıştır.

Öğrenciler bugünlerde büyük bir sınıfın ve geveze bir öğretmenin alacakaranlığında yaşıyor olabilirler. Giderek artan bir biçimde eğitimciler, öğrenmenin büyük ölçüde bireye özgü bir iş olduğu ve bireye özgü düzenlemelerle gerçekleştirileceği görüşünü kabul etmektedirler. Teknoloji bu görüşe biraz katkıda bulunmaktadır; ne var ki öğretmenler teknolojiyi amaçlarına uygun olarak kullanmaları konusunda eğitilmeye kadar, ulaşılan başarı sınırlı olacaktır. Biriysel öğrenmenin cevabı performans müteahhitlerinin öğrenme fabrikaları olamaz. Bilgi teknolojisi bilgiye erişilme sürecini hızlandırabilir, fakat erişilen bilginin ona anlamını ve amacını veren insan boyutunun ötesinde çok az yararı vardır. İnsanlar bilgiler var olduğu için değil, o bilgilerde insanca bir anlam ve insanca bir amaç buldukları için öğrenirler. İnsanoğlu henüz bir "cyborg" (= yapay zeka) değildir, zaten olsaydı eğitilmesine de gerek kalmazdı.

Çalışma Grupları

Güzel sanatlar hariç, insanların yaptığı işler çoğunlukla grupla gerçekleşir. A.B.D.'de insanların ekip çabasına titizlikle katıldıkları gözlenir. Ekibin ya da grubun büyüklüğünü gerçekleştirecek işin çeşiti belirler. Üretimi etkilemedikçe çalışma gruplarının sosyal yönüne pek dikkat edil-

mez. Birçok insan bir araya gelir, alt görevler alır ve ürünün ortaya çıkması umulur. Ancak endüstri yönetimi çalışmaya sosyal bir girişim olarak görmek zorundadır. 1950'lerde, İngiltere'de otomasyona yeni geçmiş fabrikalardaki işçiler para talebiyle değil, fakat sosyalleşmek için daha fazla zaman talebiyle greve gittiler. Otomasyon çalışma noktaları arasındaki mesafeyi arttırmış ve işçilerin birbirleriyle şakalaşmalarını zorlaştırmıştı. Daha iyi sosyal çalışma koşulları için greve gittiler.

İnsanın doğasında gruplaşmaya karşı olma eğilimi vardır. O halde insanların kendi gruplarını oluşturmalarında gönüllülük esas alınmalıdır. Araştırmalar insanların genellikle ikili olarak biraraya geldiklerini göstermektedir. Üç kişilik gruplarla bazen; üç kişiyi aşan gruplarla ise çok az karşılaşmaktadır. Öğretmen'in kendisi de bu bulguların doğruluğunu araştırabilir. Büyük bir alışveriş merkezine, havaalanına ya da insanların bir araya geldiği başka bir yere gittiğinde karşılaştığı gruplarda kaçır kişinin bulunduğu dikkat edebilir. Örneğin havaalanı terminalinde bile bir kişiyi uğurlamak için toplanan büyük bir grup bile genellikle kendi içinde ikili, üçlü gruplara ayrılır. Gözlenenler öğretmenler için oldukça ciddi önem taşımaktadır. Öğretmenin öğrencilerden oluşan "küçük" çalışma grubuna ilişkin genel düşüncesi büyük ve yapay bir sosyal grup olabilir.

Herşey dikkate alınarak, öğretmenler gruplara ayırma uygulamalarını tekrar gözden geçirmelidir. Tersini yapmayı zorlayan önemli nedenler olmadıkça öğrencilerin "doğal" olan ikili ya da üçlü gruplanması kural olarak benimsenmelidir. Büyük grupların, insanların genelde kurduklarına ters gelen bir çokluğu içerdiği için, sosyal ilişkiler üzerinde zorlayıcı bir güç olacağını ve bunun da grubun etkililiğini arttıracaklarını öne sürmek doğru olur mu? Öğretmenlerin kafasındaki "grup" ya da "birliktelik" düşüncesi pek yaşamamaktadır. İnsanlar birer bireydir ve onları bireysel kimliklerini yitirecekleri gruplara yığma çabalarına direneceklerdir. Doğru bir uzlaşma sadece rastlantısal bir olgudur. Kendisi ile ilgili hiç konuşmayan ya da konuşmayan bir öğrenci bile kesinlikle kendisi için düşünecektir.

Tipik bir sınıfın hiçbir zaman ikili ya da üçlü grupları barındıracağı düşünülmemiştir. Dersliği grup etkinlikleri için yeniden düzenlemek öğretmen ve öğrencileri açısından büyük beceriyi gerektirecektir. Şimdiye kadar aktif ve anlamlı katılımı sağlama açısından alınan sonuçlar bu çabaya değişimini göstermektedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, küçük grupların da toplumsal olarak soyutlanması arzulanan birşey değildir. Örneğin, büyük bir anfiye yayılmış ikili gruplar kendilerini ayrı tutmuş ve kendileriyle ilgilenilmemiş hissine kapılabilirler. Bu gibi gruplar giderek birbirlerine daha fazla yaklaşmaya başlarlar. Oda büyüdükçe insanlar biraraya gelme eğilimi gösterirler. Biraraya gelmelerini önlemenin yolu "perdeleme"dir. Öğretmen bir şekilde bir grubu öteki gruptan perdeleyebilir ve araya en alt düzeyde duygusal engeller koyabilir ve o zaman aynı yerde yoğunlaşma önemini yitirecektir.

Sınıfıçı çalışmalar için öğrencileri gruplarken bazı öğretmenler grup üyeliklerini kullanmanın ilgi, yetenek, sosyo-ekonomik geçmiş ve ırk karışımını sağlamanın en iyi yolu olduğuna inanırlar. Ancak, eldeki sınırlı bulgular mekansal yakınlığın tanışıklığa ve arkadaşlığa yol açacağı sayıltısını desteklememektedir. Sadece bir kaç kişinin birbirini tanıdığı yeri kurulan mahallelerdeki mekansal yakınlık başlangıçtaki arkadaşlıklar için uygun sonuçlar vermeme eğilimi göstermektedir. Bitişik komşular genellikle arkadaş olurlar, fakat arkadaşlıklar uzun sürmeyebilir. Mahalle oturdukça, insanlar, bir kaç blok ötede de yaşasa, sosyal olarak uyuşabilecekleri kimseleri aramaya yönelirler. Aynı olgu sınıfta da kendini gösterebilir. Öğretmen, tüm çabalarına ve iyi niyetine rağmen, öğrencilerin yeteneklerine, ırklarına ya da ilgilerine göre kendi kendilerine gruplaşmalarını görür.

Goleman, "Çocuklar Okullara Büyük Geliyor" isimli raporunda tipik ırksal bütünleşmenin (entegrasyonun) olduğu okullardaki beyaz ve siyah öğrencilerin birbirleriyle karıştırılıp kaynaştırılması için kesin yol göstericiler önermektedir. Bulgularına göre siyah öğrencilerin oranı beyaz öğrencilere göre % 40 ya da daha az olduğunda siyah öğrenciler en yüksek başarı düzeyine ulaşıyorlardı. Öğretmen öğrencileri çalışmalarını için gruplarken bu oranı korumaya kalkarsa direnmeyle karşılaşabilir. Anlaşılacağı gibi, öğrenciler arkadaşlarından ve taraftarlarından ayrılmak istemezler. Fakat bu olayda gruplama zorunluluğu öğretmeni hakı gösterebilir. Ne var ki, başarıdaki kazanımlar zorlandıkları sosyal travmanın çeşiti ve miktarıyla karşılatırılarak tartılmalıdır. Önceden katı ve değişmez kurallar önermek için, stresin, kaygının ve sosyal ilişkiyi kesmenin insan davranışı üzerindeki etkileri hakkında henüz yeterli bilgi bulunmamaktadır. Öğretmenlerin dikkatli davranmaları gerekir.

Son bir çözümleme, öğrenci başarısı ile doğrudan ilişkili bir kaynağın da sınıf arkadaşlarının niteliği olduğudur. Yeni binalar, daha iyi donanımlar ya da esnek zaman çizelgeleri öğrencinin çok geniş ve değişik geçmiş yaşantılara sahip olan öteki öğrencilerle koparılan bağının yerini alamaz. Bu, okullarda tümüyle bütünleşmeye gidilmesi konusundaki en alevli tartışmayı oluşturmakta ve mahkemelere de yansımaktadır. Bulunan karıştırma yolu halen standartların altındaki okullarda okuyan ayrıcalıksız öğrencilerin eksikliklerini gidermede yardımcı olma yoludur. O halde, alt sınıf siyah çocukların orta sınıftaki bir beyaz okuluna gittiklerinde öğrendiklerinin, alt sınıftaki bir beyaz okuluna gittiklerinde öğrendiklerinden çok daha fazla olduğu hiç de şaşırtıcı gelmemelidir. Ne var ki, önceden karıştırılan bu karıştırmanın doğasında bulunan sosyal sorunlar düşünülen çözümü güçleştirebilmektedir. Bununla birlikte, toplumun eğitiminde uzun dönemli bir denge ve eşitliğe ulaşmak için belli ölçüdeki bir sosyal travmaya katlanılmadıkça, aşırı kutuplaşmış bir toplum haline gelmenin gerçek tehlikesi vardır.

Öğretmenlerin ikinci bir dikkati de sınıflarındaki küçük grup çalışmalarına vermeleri gerekir. Bazı durumlarda gruplar yeterince küçük olmayabilir, başkalarıyla da yeterince karışmamış olabilir. Ancak giriştikleri çabaların üzerinde durmak heyecan verici ve çok çok önemli bir sosyal davranıştır. Grup çalışmaları uygulamalarının ne zaman toplumsal dokunun yanında, ne zaman karşısında yer alarak yapılacağı iznini vermesini bilen öğretmen gerçekten akıllı öğretmendir.

Grupları oluştururken bir çok öğretmen için ırksal dengeyi sağlamak bir sorun olurken, başka öğretmenler de cinsel dengeyi sağlamayı eşit ölçüde bir sorun olarak görebilirler. Çoğu öğretmenler bu konudaki uygulamalarını büyük ölçüde sezgileriyle yapmaktadır. Uygulamaya aktarılacak yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Columbia Üniversitesi'nden Dr. Freedman sonuçlarının öğretmenler için yararlı olacağı düşünülen çalışmasında, kalabalık koşullar altındaki "yalnız kadınların olduğu", "yalnız erkeklerin olduğu" ve "kadınla erkeğin birarada olduğu" grupların davranışlarını inceledi. Araştırma sonuçlarına, göre yalnızca erkeklerin bulunduğu gruptakiler kalabalıklaşmaya olumsuz tepki gösterdiler. Kuşkucu, kavgacı oldular ve yer kaygısına düştüler. Öte yandan yalnızca kadınların bulunduğu gruptakiler daha olumlu tepkiler verdiler. Daha samimi ve daha içli dışlı olma eğilimi gösterdiler. Aynı kalabalık koşullarda, insan yoğunluğunun iyi ve kötü hiçbir etkisi kadın-erkek karma grubunda görülmedi. Dr. Freedman, raporunda, önceki bölümde belirtilenlerin aksine, tüm kalabalıkların öyle çok da kötü olmadığı sonucuna varıyordu. Demek ki önemli olan kimin kime kalabalık ettiği.

İşyeri Düzeni

İş genellikle görevleri kolaylaştırmak üzere özel olarak tasarlanmış bir düzenlemenin olduğu alanda yapılır. Profesyonel golf oyuncularını işlerini açık havada yaparlar. Tıp asistanı uygulamalarında yararlanabileceği kolayca erişilebilen elemanların, donanımların ve öteki olanakların olduğu büyük bir hastanenin acil servisinde çalışabilir. Öğrencilerin de işi okuldadır. İşin görülmesi için yapılan her düzenleme, bu özel düzende insanların nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin beklentileri de ortaya koyar. Tıp asistanının sakin, becerikli, hızlı ve düzenli çalışması beklenir. Golf oyuncusunun centilmen bir sporcu gibi davranması beklenir. Her zaman temiz ve düzenli olmak koşuluyla istediği gibi giyinir. Golf sopalarını fırlatıp atamaz, izleyicilere bağıramaz ya da rakiplerini engelleyici hareketler yapamaz.

İş için düzenlenmiş yere giren insanların da bir takım beklentilere uygun hareket etmeleri gerekir. Kiliseye giren bir insanın saygılı bir biçimde davranması beklenir. Bankaya girdiğinde parasal işlerini görürken

alçak sesle ve saygılı bir biçimde konuşması beklenir. Her durumda, fiziksel düzenlemenin kendisi belli davranışları ortaya çıkartan bir anahtardır. O halde çevre, çoğu insanın onayladığı beklentiler takımları üretmektedir.

İş çevresi olarak okullar da, öğretmenler tarafından tanımlanmasında ve savunulmasında büyük güçlük çekilse de, beklentiler üretirler. Söz konusu olan bir sorun da okullardaki pencereleri kaldırmaktır. Isınma, temizlik ve dışarının gürültüsünü azaltma açısından penceresiz okullar daha elverişlidir. Öte yandan pencereler insanlara çok çeşitte değişik görsel uyarılar sağlar. İş yerinin sunduğu dar görüş alanına bakmak yerine, gözlerini gelesigüzel ve aylak aylak geniş bir görüş alanında gezdirmeye özgürlüğü verildiği zaman insanların kendilerini çok daha rahat hissettiklerini gösteren bulgular vardır. Onun için, penceresiz okullar da belli bazı beklentileri, pencereli okullar da öteki bazı beklentileri yaratacaktır. Söz konusu durumların hiçbirinde de ne tür beklentilerin ortaya çıkacağı henüz tam olarak tanımlanmamıştır. Ancak şu da açıktır ki, çevreyi kesinlikle değiştireceğinden ve bu değişiklik de öğrenci beklentilerini ve performansını etkileyeceğinden pencereleri kaldırma düşüncesinin sadece yönetsel ve mimari faktörler üzerine oturtulmaması gerekir.

Sınıftaki masalar, sandalyeler bile öğrencinin davranışını etkiler. Masa paylaşılan bir alandır. Masadaki her öğrenci kendi kafasında masayı neredeyse kazıklar çakarcasına bölerek bir parçasını kendi malı kılar. Oraya kendi eşyalarını koyar. Masadaki her paylaşımcının kendi dağınık eşyalarını kendisine en yakın alana yığması beklenir. Kendi alanından, başkasının alanına izinsizce yayılması genellikle masadaki komşu bir öğrencinin huzursuzlanmasına ve zorlanmasına neden olacaktır. Komşu öğrencinin yayılma karşısındaki savunması kendi alanına taşanları, belki de bilinçsizce, geri itmek olacaktır.

Masanın şekli, masayı zihinsel olarak bölümlere ayırma sürecini hem kolaylaştırabilir hem de engelleyebilir. Örneğin yuvarlak bir masayı eşit alanlara bölmek güçtür. Güçlü yer edinme duyusuna sahip kişiler yuvarlak masada çalışırken sıkıntı duyarlar. Küçük çocuklar bu kategoriye girerler. İlkokuldaki masalar ister sınıflarda, ister kütüphanede, isterse yemekhanede olsun kare ya da dikdörtgen biçiminde olmalıdır. Yaşlı kişilerin de yer konusundaki hoşgörülerini azdır. Yerlerinin değişmezlik derecesi çok yüksekse, kare ya da dikdörtgen masalarda kendilerini daha rahat hissederler.

Masanın başköşesinin kime ayrılacağına karar verme sorumluluğundan kurtardığı için yuvarlak masalar bazen daha gözde olurlar. Bu geçiştirilecek bir düşünce değildir. Başköşe beraberinde kişisel bir gücü de taşıyormuş gibi gelir. Benzetişim yöntemi ile yapılan jüri seçimi çalışmalarında, jüri sözcüsü olarak masanın başköşesi sayılan kısa kenarlarında oturanlardan birisinin seçildiği belirtilmektedir.

Burada sözü edilenleri, belli bazı öğrencilerin imajını ve güvenilirliğini arttırmak isteyen öğretmenlerin gözden kaçırmamaları gerekir. Başköşeler kendiliğinden bir imaj yaratıcısı olabiliyorsa, kuşkusuz ki bazı denemeler yararlı olabilecektir. Genel olarak üst sosyo-ekonomik sınıftakiler başköşelere oturma eğiliminde olurlar. Masada, çoğunlukla başkalarından çok konuşurlar ve masanın öteki oturanları da işe en önemli katkıyı baştaki insanların yaptığına inanırlar. İşte meraklı bir öğretmene başköşede olmanın sağladığı düşünülen kişisel gücü, bu güç değer yitirmeye başlamadan, nereye kadar kullanılabileceğini belirlemek için mükemmel bir fırsat. Başköşe yerleri, liderliklerini kendi kendilerine kabul ettirmek istediği öğrencilere vererek onların bir olanaktan yararlanmalarını sağlayabilir.

Ailenin yemek odası dikdörtgen biçimli masaların doğasında olan "gagalama düzeni"nden kendisini kurtaramamış gibi görünmektedir. Eğer baba, masanın baş tarafına tartışmasız bir biçimde geçip oturuyorsa onun liderlik rolünden çok az kuşku duyulur. Eğer anne, en alt düzeyde sayılacak bir konuma oturmayı istemişse, bu yeri istemekle birlikte, liderlik konusunda baba ile yarışma içinde olabilir. Anne ve baba, birbirlerine göre masanın uzak köşelerinde oturuyorsa evlilikteki rollerini güvenlik içerisinde sürdürüyorlar demektir.

Rekabeti sürdürmekte ısrar eden çocuk çiftleriyle karşılaşmaya alışmışızdır. Bu küçük yarışmacılar çoğunlukla dikdörtgen masaların köşelerinde görülürler. Öğretmen her iki çocuğa ayrı ayrı ödevler verirse, ya da her bir çocuk çalışmasına bir diğersinin karışmamasını isterse olasılıkla yukarıda anne ve baba ile ilgili verilen son örnekteki gibi masanın uzak köşelerine oturacaklardır.

Liderlik masada çalışan öğrencilerin görev davranışlarının analizinde önemli bir değişkendir. Genelde, güçlü bir lider gücünü gösterdiği zaman, masadaki katılımcılar bitişindeki ile konuşurlar. Güçlü lider, gücünü göstermezse, masadakiler genellikle, görüşlerini düşüncelerini karşısındakilere aktaracaktır. Masa gruplarında söyleşiler olurken, bir anlık inceleme gruplarda liderin kim olduğu, ya da liderliğin olup olmadığı konularında bilgiler sağlar.

Özetle, araştırmacılar insanların niçin sergiledikleri gibi davrandıklarını ortaya koyarsa, çalışma anındaki davranışlarının analizi yapılabilir. Bu zordur, çünkü bir insanın davranışı dışarıdan bir gözlemciye bazen mantıksız gelebilir. İnsanlar hepsinin mantıklı bir açıklamasının olduğunu gösterebileceği birtakım geçici istek ve değerlerine göre eşyaları, aletleri, teknikleri ve en verimli süreçleri bile yeniden düzenleyebilir. İnsanlar kendilerini katı davranış kalıplarına zorlayacak girişimlere direnirler ve kendilerinininkiyle uyuşmayacak mantık sistemlerinin empoze edilmesine izin vermezler.

Kimi salon toplantılarında, konuşmacıyı üzer ama, önce arka sıralar dolar. Lokantalarda, kafeteryalarda tek başına gelen müşteriler başkalarının oturduğu masaya oturmak istemez, kendisi tek bir masayı tümüyle işgal eder. Parklarda, iki kişi hiç düşünmeden bir bankın birer ucuna oturarak bankı başkalarının yararlanmasına kapatırlar. Doktorun ya da dişçinin bekleme odasında bazı hastalar üçlü bir kanapenin ortadaki boş kısmına oturmak yerine ayakta durmayı tercih ederler. Kilisede, tapınanlar hemen sıranın ucuna oturarak tüm sırayı kapatma eğilimi gösterirler. Kısaca, insanlar mimarlara ve tasarımcılara bazen rastlantıyla, bazen de çok büyük bir kararlılıkla pasif ya da aktif bir biçimde meydan okurlar. Çıkış kapısından içeri girerler, iniş merdiveninden yukarı çıkar, tek yönlü yolda arabasını ters yönde sürer, yanlış telefon numaraları çevirir. İnsanları tümüyle insanlara özgü bu davranışları için şiddetle cezalandırmayacak "insana tahammüllü bir çevre" insanların çoğunlukla kestirelemeyen davranışlarına verilebilecek tek cevaptır.

Tüm insan davranışlarında ısrarlı bir kendine özgü alanı belirleme çabası görülmektedir. En küçüğünden en yaşlısına kadar tüm insanlar kendi mekansal alanlarıyla ilgili sınırları belirlediklerinde ve bu alana özgü haklarına başkaları da saygı gösterdiğinde rahat etmektedirler. Bu özellik, kuşkusuz, sadece insanlarla sınırlanmaz, hayvanlar için de geçerlidir. Kendilerine ait mekansal alanın sınırlarını kuşlar öterek, ayılar pençeleriyle ağaç gövdelerinden kabukları kopararak, kurtlar çişlerini yerlere yaparak belirlerler.

İnsanlar kendilerine ait mekansal alandan ayrılmak zorunda kaldıklarında, başkalarının saygı göstermesi için arkalarında işaretler bırakırlar. Bir kimsenin evinin çevresindeki parmaklıkları ele alalım. Bu evde oturan kişi tatile çıktığında komşuları parmaklıkları çevrili alana saygı göstermekle kalmaz, başkalarının da alana girmemesi için göz kulak olur. Hiç tiyatrodan yanınızda oturan herhangi bir yabancıyı yerini tuttuğunuz oldu mu? Mekansal alan duygusu o kadar güçlüdür ki yerler saatlerce tutulabilir. Havaalanlarında, kütüphanelerde, otobüs garajlarında bir dergi ya da kitap birisinin yerini tutabilir. Bir kazak, ceket ya da başka bir özel eşya, yeri günlerce tutabilir.

Okullara iş ortamı olarak bakıldığında "okul" sözcüğünün alışılmış genel anlamıyla çok az şey ifade etme zamanının yaklaştığı söylenebilir. Okul binalarının çevrelerine değişik hizmet birimleri inşa edilecek ve belki de bu birimler önü dükkan olan özel işyerleri ve evlerde verilen özel kurslardan hükümet destekli kuramlara kadar değişen yapı ve türlerde olabilecektir. Hepsinin ortak bir yönü olacaktır. Desteklemeyi amaçladıkları girişimin ve hizmet götürmeyi amaçladıkları öğrencilerin çevresinde olacaklardır.

Öğrenme-öğretme hizmet birimlerinin tasarlanması bundan böyle mimarların ve yöneticilerin, istek ve kaptislerine ya da okul kurullarının

iyi niyetli, bazen de kendi savunmalarına yönelik olan politikalarına terkedilmeyecektir. Öğrencilerin üretkenliği kafalarının rahatlığı ve eldeki büyük bilgi birikimi, öğretimle ilgili hizmet birimlerini, öğrencilerce gerçekleştirilmesi beklenen davranışların ve işlerin çevresine kurulmaya zorlayacaktır.

Öğrencilerin okuldaki, okulun da toplum yaşamındaki rolüne ilişkin yeni görüşler kabul edilme aşamasındadır. Okulların toplumsal soyutlanmışlığı, çevreyi okuldan, okulu çevreden koparan yüksek parmaklıklar koyma düşüncesi sorgulanmaya başladı. Eğitimciler öğrencilerin iş çevrelerini yetişkinlerin iş çevrelerine doğru yaklaştırdıklarında; okulları sanayi yapılarına, resmi işyerlerine ve kentin kıyısındaki apartman komplekslerine yaklaştırdıklarında ne olacağını sormaya başlıyorlar. Bu gibi yakın yerleşimlerin öğrencilerin ve çalışan yetişkinlerin yaşamındaki etkileri ne olur?

Okulun kendisine ait olan toprağı bile işlevsel bir amaca hizmet etmelidir. Her ağaç ve çalı örtüsü gölge verecek, gizliliğı sağlayacak ve gürültüyü azaltacak biçimde dikilmelidir. Ancak, işlevsellik güzelliğı engellememeli. Yüksek gürültünün toprağın akıllıca kullanılarak azaltılması dikkate değer mükemmel bir olaydır. Kent içindeki ya da kentin kıyısındaki birçok okul, hemen yakınındaki yolun trafiğinin aşırı ölçüdeki gürültüsünden tedirgin olmaktadır. Günümüz insanları gürültünün bir tür çevre kirliliğı olduğu bilincindedir. Okul çevresinde gürültü hoşgörüyü karşılamaz. Gürültü tedirgin edici olmaktan öte, tehdit edici bir olgudur. Aşırı gürültü kalp krizlerine yol açabilir. Daha doğmamış çocuklarda zihinsel ve fiziksel bozukluklara neden olabilir. Çoğu genç insanın da duyma yetisi, aşırı gürültü yüzünden hızla azalmaktadır.

Ağaçların akıllıca ve dikkatlice dikilmesi sadece güzel bir manzara sağlamakla kalmayacak trafiğın gürültüsünü de çok önemli ölçüde azaltacaktır. Ağaçlar sık olarak dikilirse, okul ile şehirlerarası yol arasında kurulan 25 m.lik ağaçlık bölge bu yoldan gelecek trafik gürültüsünü yaklaşık % 65 oranında azaltacaktır. Okulun kullanabileceğı 25 m.lik bir alanı yoksa, bir kaç ağaç da gürültünün azaltılmasında yardımcı olacaktır.

Gürültü, çalışma ortamının güvenilmez bir dengesidir. Gürültünün hiç bulunmaması insan verimliliğine karşı bir etki de yapabilir. Büroların olduğu bazı binalar sese karşı o denli yalıtılmış olarak yapıldı ki, gelen ölüm sessizliğı büro çalışanlarını rahatsız edip kendilerini işe vermelerini engelledi. Havalandırma sisteminden adına "beyaz gürültü" denilen elektronik olarak çıkarılan ve uzaktan dökülen bir şelalenin köpürmesini andıran ses verildiğinde verimlilik düzeyleri normale döndü.

Yeni okullarda öğrencilerin çalışma yerlerinde daha çok çeşitlilik gitme yönünde kesin bir eğilim olacak. 60'lı yılların başında sonsuz es-

neklık amaç olarak belirdi. 70'lerde ise görüldü ki, aşırı esneklik ne pratikti ne de istenildi. Katlanan ara bölmelerin, sürgülü kapıların ve sabit olmayan duvarların etkisizliği ile bunların çoğu yararlı yönleri birbirlerini dengeliyordu. Çok değişik sabit çalışma alanlarının ilgili tartışmalara iyi bir cevap olduğu söylenebilir. Kuşkusuz ki, bazı yapısal esneklikler hâlâ arzulanmaktadır. Ancak, öğrencinin gerçekleştireceği görevlerle ilgili talepler ve çıktılar dikkatle analiz edildiğinde, öğrenmenin bireyselliği ve bireye özgülüğü ciddiye alındığında daha küçük ve daha "içli-dışlı" sabit alanlar öğrenci ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecektir.

Kuşkusuz ilerki yıllar mimarların, yöneticilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin daha çok bölmeli planlara sağlıklı bir yönelme gösterdiklerine tanık olacaktır. Mimarlar kendilerini bu yenilikçi yaklaşıma soktular. Okul binalarının sanatsal bir türün, fakat aynı zamanda aynen bir banka ya da bir hastane gibi işi kolaylaştıracak bir yapı olduğu görüşünü benimsemeye başladılar. Kullanıcıların -öğrencilerin ve öğretmenlerin- insani özelliklerini ihmal etmek çoğu durumlarda sonu çok ağır bir savsaklama olabilir. Okul ne bir heykel parçasıdır ne de ısmarlanmış kutular dizisidir. İnsanın çalışma ortamıdır.

Yeni okullarda "açık" öğretime alışıllacak. Hem öğrenciler, hem de öğretmenler için hareket özgürlüğü ve düşünmek için zaman olacak. Sosyal odalar, özel kabinler, küçük konferans salonları, fen ve sosyal bilimler için deney laboratuvarları, çok çeşitli öğrenme birimleri ve çok çeşitli öğretim yöntemleri olacak. Okul işlek bir yer olacak ve gün boyu geleni gideni çok olacak. Umulur ki bu yeni okulların öğretmen ve yöneticileri şunda bir yerlerde eğitiliyorlardır.